

A SZERBIA TERÜLETÉN ÉLŐ MAGYAR NEMZETI KÖZÖSSÉG AUTONÓMIATÖREKVÉSEIRŐL

KÓKAI PÉTER

Rézüimé

A Szerbiához tartozó Vajdaság Autonóm Tartományban élő, mintegy 300 ezer lelket számláló magyar népcsoport politikai önszerveződését az országban 1990-ben bekövetkezett rendszerváltozás tette lehetővé. A többpártrendszer bevezetése azonban nem jelentette egyben a demokratikus viszonyrendszer beköszöntét is: az egyik háborúból a másikba zuhanó ország politikai klímája nem kedvezett semmilyen nemzeti alapon történő szerveződésnek. Így a magyar autonómia eszméje is inkább csak egy papírra vetett gondolat volt ezekben az években, amely csak a háborús évek elmúltával, 1999-ben öltött először testet, az Ideiglenes Magyar Nemzeti Tanács formájában. A 2002-ben elfogadott szövetségi kisebbségvédelmi törvény biztosított jogi alapot és legitimitást az egyes nemzeti tanácsok működéséhez, így megalakulhatott és megkezdte tevékenységét a Magyar Nemzeti Tanács is. A közvetett módon, elektori rendszerrel megválasztott és korlátozott hatáskörökkel bíró Tanács mandátuma a szerb-montenegrói államszövetség széthullása és jogrendszerének megszűnése miatt a tervezett 4 helyett 8 év lett, de a 2009-ben meghozott törvénnyel Szerbia végül is rendezte a kisebbségi kérdést. Az új törvény több szempontból is előrelépést jelent a 2002-es megoldásokhoz viszonyítva, így a vajdasági magyarság ma már saját választói különnevjegyzékkel rendelkezik, és napokon belül megválaszthatja saját parlamentjét.

Kulcsszavak: Szerbia, kisebbségi kérdés, autonómia, vajdasági magyarság, Magyar Nemzeti Tanács

*

A KEZDETEK: A VMDK MEGALAKULÁSA

Magyar autonómiáról gondolkodni – és főleg beszélni! – a Szerbiához tartozó Vajdaság Autonóm Tartományban 1990-től kezdve lehet. Ez a Szerbiában megtartott első többpárti választások éve. Az ezt megelőző, Tito nevével fémjelzett kommunista hatalom és időszak, minden viszonylagos liberalizmusa ellenére a nemzeti alapon történő önszerveződésnek még a gondolatát sem volt képes elviselni a multietnikus Nagy-Jugoszláviában, így természetesen a magyar politikai önszerveződés, vagy önrendelkezés bármilyen korlátozott fokát sem.

Az 1990-ben bekövetkezett politikai változások, az egypártrendszer megszüntetése, a szocialista jelző törlése az állam hivatalos nevéből és a többpárti választások megtartásának lehetősége nyitott teret először a nemzeti alapon történő politikai önszerveződésnek. (Persze, a délszláv térség esetében annak összes negatív következményével együtt, hisz kétségtelen, hogy ezek a megváltozott körülmények is hozzájárultak a kilencvenes évek véres balkáni háborúhoz – de ennek a tanulmánynak most nem ez a tárgya). A vajdasági magyar politikai közgondolkodás élt is ezzel a lehetőséggel, és az elsők között volt az országban, amelyik kihasználta az így megnyílt új teret: 1990 március 31-én Doroszlón megalakult a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, az azóta már „történelmi VMDK”-ként emlegetett politikai szervezet, amely az új idők még csak körvonalazódó és bizonytalan politikai viszonyrendszere között kerülte a „párt” elnevezést és „érdekképviselői szervezet”-ként határozta meg önmagát. Ennek ellenére a doroszlói közgyűlésen elfogadott alapszabályában és programcéljaiban a VMDK több lényeges pontban is határozottan és lényegretörően fogalmazta meg, hogy érdekképviselő alatt elsősorban magyar érdekképviselőt ért, és az is kulcsfontosságúnak tekinthető, hogy már itt és ekkor elhangzik a „kollektív jogok” kifejezés és annak követelése. Így a VMDK alapszabályának első szakasza úgy rendelkezik, hogy „a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége a polgárok önkéntes társulásán alapuló politikai szervezet, amely a kisebbségi jogok alkotmányban és törvényekben meghatározott rendszerével összhangban feltárja, kifejezi és képviseli a vajdasági magyarok kollektív érdekeit”¹.

* Kókai Péter közgazdász, újságíró, a Magyar Szó napilap volt főszerkesztője.

Szintén az alapszabályban rögzített céljai között szerepel “a választott hatósági szervezetekben való arányos részvétel és együttműködés, valamint az igazgatási és igazságszolgáltatási szervezetekben való megfelelő képviseltetés joga”, “az anyanyelv használatának joga a hatósági és igazságszolgáltatási szervezetekkel való érintkezésben és a közéletben általában”, “kisebbségi intézmények, szervezetek, egyesületek és klubok megalakításának és működésének joga”, “a kisebbségi nyelvű nyilvános tájékoztatásra való jog”, “a kisebbségek nyelvén folytatott művészi alkotómunka ápolása és védelme”, “a jog az anyanyelvű általános és középfokú oktatásra, valamint a megfelelő felsőoktatási forma biztosítására”, valamint “a jog az anyaország intézményeivel való szervezett kapcsolatokra, az ott nyújtott anyagi kedvezmények szabad használatára a tudomány és kultúra területén”. Ezek a programcélok összességükben már egyértelműen kirajzolják egyfajta kulturális autonómia körvonalait, így ez az alapszabály tekinthető a vajdasági magyar autonómiaörvények alapdokumentumának, kiindulópontjának.

A megváltozott társadalmi körülmények tehát lehetővé tették a magyarság politikai önszerveződését, és láthattuk, hogy a vajdasági magyar közösség élt is ezzel a lehetőséggel. Következtek az első sikerek, majd az – azóta sem megszűnő – belső ellentétek. Az 1990. decemberi szerbiai első többpárti választásokon a VMDK 32 jelöltet állított és jelöltje minden olyan választókerületben győzött, ahol a magyarok többségben voltak. A 250 tagú szerbiai parlamentben 8 képviselője volt és megkapta a magyarokat részarányuk alapján megillető leadott szavazatok 80 százalékát. Az 1992. decemberi választásokon a Szövetségi Képviselőházba három képviselője került, a köztársaságiba 9, a tartományiba pedig 17. A helyi önkormányzati választásokon a VMDK megszerezte az abszolút többséget Kanizsán, Adán, Zentán, Szabadkán, Topolyán és Becsén. Az 1993 májusi szövetségi választásokon 3 mandátumot szerzett a jugoszláv, 1993 decemberében a köztársasági választásokon pedig ötöt a szerbiai parlamentben. Ugyanakkor a VMDK-n belüli ellenzékiek egy csoportja 1994-ben kivált a szervezetből és megalakította a Vajdasági Magyar Szövetséget (VMSZ). Újabb két év múlva, 1996-ban a megmaradt VMDK is tovább osztódott, és létrejött a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP). Ezekon kívül is jöttek létre újabb magyar pártok, osztódtak, majd egymásba olvadtak, később ismét újak alakultak – maga a vajdasági magyar politikai közélet is többpártivá, pluralistává vált tehát, amelynek részletes elemzése külön esettanulmányt igényelne, annyi azonban enélkül is nyugodtan megállapítható, hogy mindez nem igazán kedvezett az autonómiáról való közös gondolkodásnak².

AZ 1992-ES MEMORANDUM

Még az egységes VMDK idejében történt azonban egy fontos esemény, ami újabb mérföldkönek tekinthető a vajdasági magyar autonómiaörvények útján. Az 1992 április 25-én Kanizsán megtartott évi közgyűlésén a VMDK Memorandumot fogadott el, ami gyakorlatilag egy teljes részletességgel kidolgozott autonómia koncepció³. A koncepció alap gondolatának talán a következő kiragadott mondat(ok)at tekinthetnénk: “Az egyén szabadsága nemzeti szempontból nem biztosítható, ha magának a nemzeti kisebbségi csoportnak (népcsoportnak) nem nyújtanak védelmet. A nemzeti kisebbségek (népcsoportok) számára csak a kollektív jogok biztosítása jelenti a szabadság és az akaratnyilvánítás reális lehetőségét.” Ezt az eszmét kívánja a gyakorlatban is megvalósítani ez a modell, amely a vajdasági magyarság néprajzi és földrajzi sajátosságait is figyelembe véve jut el az úgynevezett “hárompillérű” autonómiához. A három pillér tulajdonképpen a fent említett kollektív jogok megvalósításának három lehetséges módját jelenti. A Memorandum (teljes nevén: Memorandum a Szerb Köztársaságban élő magyarok önkormányzatáról) ezt a három pillért a következőképpen fogalmazza meg:

1. személyi (perszonális) autonómia,
2. magyar helyi önkormányzatok, és
3. különleges státusú magyar területi önkormányzat

A személyi, vagy perszonális autonómia a kezdeményezés szerint egy választott szervet jelent (a Memorandum megfogalmazása szerint ez a “magyar népcsoport parlamentje”), amelynek a vezető szervébe történő választás “általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással történik”, amelyet “az autonómia hatáskörébe tartozó kérdésekben, különösképp az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás és a nyelvhasználat területén, azaz minden olyan feladat ellátására, amelyek a rendelkezésre álló jogok védelméhez szükségesek, törvényalkotó joggal is föl kell ruházni”, amelynek “pénzellátását az állam közvetlenül a költségvetésből és

¹ Az alapszabály teljes szövegét lásd: <http://www.angelfire.com/my/vekasjanos/EBib/VMDKdok/D900331.html#dok8>

² Vajdaságban jelenleg öt magyar politikai párt működik: Vajdasági Magyar Szövetség, Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, Vajdasági Magyar Demokrata Párt, Magyar Polgári Szövetség, Magyar Remény Mozgalom

³ A modell alapjául a szerb-horvát konfliktus rendezése érdekében folytatott béketárgyalások vezetőjének, lord Carringtonnak a tervezete szolgált, amellyel a diplomata eredetileg a Horvátországban élő szerbek helyzetét kívánta békés úton rendezni

más forrásjövendelmek átengedéséből biztosítja”, amelyhez tartoznak “mindazon intézmények s személyek, amelyek, illetve akik kinyilvánítják óhajukat, hogy a perszonális autonómia keretében kívánnak működni, és nyilatkozatuk alapján nyilvántartásba vételük megtörténik, valamint azok az intézmények és szervezetek, amelyeket maga az önkormányzat alapít”, amelynek “önkormányzati tanácsa és elnöke” van, és amely “törvényeket terjeszt elő az oktatás, a művelődés és a tájékoztatás területén”, “kódexet fogad el a magyarság nyelv- és íráshasználata jogának érvényesítéséről ott, ahol ez nem valósítható meg a területi önkormányzat keretében”, “javaslatokat tesz a magyar oktatási intézmények létrehozására, átszervezésére és működtetésére, az óvodától az egyetemig, az összes igényelt szakon”, “felügyeletet gyakorol a személyi önkormányzathoz tartozó oktatási, művelődési, tájékoztatási, nyelvhasználati és egyéb intézmények működésében, “biztosítja a magyarság érdekeit kifejező szabad tájékoztatást”, valamint “a kisebbségi közösséghez tartozó személyek, csoportok, szervezetek sajátos jogainak megsértése esetén közbelép az illetékes hatóságoknál, amennyiben az ügy nem tartozik bírósági hatáskörbe”.

Magyar helyi önkormányzatok létrehozását a Memorandum az elszigetelt falvakban élő, ott többséget alkotó magyar kisebbségek esetében tartja szükségesnek. Ennek a szervnek az illetékességét “az alkotmány és a törvények határoznák meg”, de “a magyar többségű falvakban, településeken a törvények és rendelkezések lehetővé kell tegyék a speciális célú - a magyarság nyelvi és kulturális érdekeit szem előtt tartó - hatáskörökkel és kötelezettségekkel való felruházást”.

A Magyar Autonóm Körzet az elképzelés szerint egy “különleges közigazgatási és kormányzati egység”, amelynek hatásköre kiterjed “a vallás- és közoktatásügy, továbbá a gazdasági és szociális ügyek igazgatásának körére, az egészségügyre, a hírközlésre, az igazságszolgáltatásra és rendfenntartásra, pénzügyekben az önkormányzat költségeire és a költségek fedezetének megállapítására, és azokra a helyi igazgatási ügyekre, amelyek az autonómiára vonatkozó törvények és más jogszabályok szerint az önkormányzat hatáskörébe tartoznak”, amely saját címerrel és zászlóval rendelkezik. A Memorandum tételesen fel is sorolja azokat a településeket, amelyek a körzethez tartoznának.⁴

Leegyszerűsítve tehát: a személyi, vagy perszonális autonómia azt az elvet kívánja rögzíteni, hogy minden személynek joga van megőrizni nemzeti identitását és élni ebből eredő jogaival, amennyiben kinyilvánítja erre vonatkozó óhaját, a területi autonómia a tömbben élő magyarság érdekeit kívánja érvényesíteni, és földrajzi fekvéshez kötött, akárcsak a harmadik pillér is, amely a tömbön kívül, tehát szórványban élő magyarok számára akarja biztosítani ugyanazokat a feltételeket.

AZ IDEIGLENES MAGYAR NEMZETI TANÁCS

Az ezt követő időszak azonban egyáltalán nem kedvezett nemcsak a vajdasági magyar autonómia szárbaszökkenésének, hanem egyáltalán, olyan gondolatnak, amely a nemzetek és kultúrák különbözőségének és kölcsönös tiszteletben tartásának eszméjét képviseli. Az egykori Jugoszlávia tagköztársaságainak egymást követő önállósulását (Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Macedónia) Szerbia valahol a saját területei elvesztéseként élte meg, és a magyar autonómia (különösen a magyar területi autonómia) gondolatára azonnal rákerült a szeparatizmus bélyege. Az egymást követő, véres háborúk (Szlovéniában, Horvátországban, Boszniában, majd Koszovóban), a nemzetközi embargó, és a mindebből következő általános bezártság és xenofóbia légköre eleve kizárta annak esélyét, hogy ezekben az években tovább tudjon fejlődni a nemzeti alapon történő önszerveződésnek bármilyen kezdeményezése is.

Így a vajdasági magyar autonómia fejlődéstörténetében sem történt hét évig semmilyen lényeges mozzanat. 1999. augusztus 20-án (a koszovói NATO-bombázások évében, még Milošević hatalma idején!) azonban Szabadkán megalakult az Ideiglenes Magyar Nemzeti Tanács. Kétségtelen, hogy ez a szerv az 1992-ben elfogadott Memorandum nyomvonalán haladva tulajdonképpen már a „magyar népcsoport parlamentjét” kívánta megtestesíteni, ugyanakkor működését és hatásköreit még semmilyen törvényes háttér nem biztosította és szabályozta. Ennek ellenére rendszeresen megtartotta üléseit, elnöke és különböző szervei voltak, stratégiai elképzeléseket fogalmazott meg elsősorban a kultúra és a tájékoztatás területén – amit az akkori hatalom hallgatólagosan tudomásul vett és nem tett ellene semmilyen lépést, ugyanakkor nem is segítette munkáját.

A SZÖVETSÉGI KISEBBSÉGVÉDELMI TÖRVÉNY

Ahhoz, hogy ez a törvényes háttér megteremtődjék, ismét csak a politikai körülményeknek kellett megváltozniuk. Miloševićnek a 2000-es választásokon bekövetkezett bukása, a Szerbiai Demokratikus

⁴ A Memorandum teljes szövegét lásd: <http://www.vmdk.org/content/HU/magyaut.html>

Ellenzék hatalomra jutása, a Szerbia és Montenegró alkotta államközösség nyitása az Európai Unió és a világ felé teljesen új helyzetet teremtett, és ebben a helyzetben az új hatalom számára fontos volt az is, hogy megmutassa a nemzetközi közvéleménynek: gondot visel a saját kisebbségeiről, és a területén élő különböző népcsoportokról is. Ez az összefüggésrendszer teremtette meg a 2002. február 26-án elfogadott nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságának védelméről szóló törvény alapjait.

A szövetségi szinten meghozott törvény természetesen nemcsak a magyar, hanem valamennyi, a Szerbia és Montenegró alkotta államközösség területén élő népcsoport számára lehetővé tette saját nemzeti tanácsa létrehozását. Az egyes tanácsok létszáma az adott népcsoport nagyságrendjétől, lélekszámától függött, a legkisebb nemzeti tanács 15, a legnagyobb 35 tagot számlálhatott. A nemzeti tanácsok elsősorban négy kiemelt, pontosan megnevezett területen kaptak közhatalmi jogosítványokat. Ezek a társadalmi tevékenységek a művelődés, az oktatás, a tájékoztatás és a nyelvhasználat. Általánosan elfogadottá, és törvény által is szentesítetté vált tehát az a nézet, hogy egy-egy népcsoport, nemzeti közösség önazonosságának és kultúrájának megőrzéséhez az ezeken a területeken gyakorolt, korlátozott autonómiára van szükség. Ezeken a területeken belül a nemzeti tanácsok intézményeket hozhattak létre és működtethettek, már meglévő intézmények alapítói jogait vehették át, törvényjavaslatokat vagy törvénymódosításokat kezdeményezhettek. Mindehhez az állam, nem teljes részletességgel és pontossággal kidolgozott mércerendszer szerint ugyan, és korlátozott mértékben, de mégiscsak biztosított bizonyos pénzforrásokat. Ha egy gondolat erejéig ismét visszakanyarodunk a VMDK által 1992-ben elfogadott Memorandumhoz, és annak definícióihoz, akkor megállapíthatjuk, hogy ez gyakorlatilag a személyi elvű autonómia megvalósulását jelentette.

A MAGYAR NEMZETI TANÁCS MEGALAKULÁSA

A Vajdaságban élő magyarság ismét csak elsőként élt a törvény adta lehetőségekkel. A Magyar Nemzeti Tanács tagjait 2002 szeptember 21-én választották meg, a Szabadkán megtartott elektori közgyűlésen. A 35 tagú tanács ezt követően október 19-én tartotta meg alakuló ülését, amelyen elfogadta saját alapszabályát és ügyrendjét, megválasztotta elnökét, alelnökét és jegyzőjét, majd megkezdte működését.

Az így megalakult Magyar Nemzeti Tanács szerkezeti felépítése és működése is a parlamenti szerkezet és működés logikáját kívánta követni.

Az elnökön kívül három alelnököt is választottak, ők tehát a parlamenti alelnökök. A tanács végrehajtó szerve az Intéző Bizottság, amely értelemszerűen kormányként, a "magyar népcsoport parlamentjének" kormányaként kívánt működni. Az Intéző Bizottságnak elnöke ("kormányfője") és az egyes területekkel megbízott tagjai ("miniszterei") vannak. Az Intéző Bizottságban a közoktatási, a felsőoktatási és tudományügyi, a tájékoztatási, a nyelvhasználati, a kulturális, a pénzügyi, az önkormányzati és az informatikai kérdésekkel megbízott tag kapott helyet. A parlamenti működésre emlékeztető testületek még az egyes szakbizottságok, amelyek véleményezési, kezdeményezési és döntéselőkészítő jogkörökkel vannak felruházva az adott szakterületeken belül. Ezeknek a bizottságoknak a tagjai lehetnek olyan szaktekintélyek, szakemberek is, akik nem tagjai a Tanácsnak. A négy alapvető funkciónak megfelelően a Magyar Nemzeti Tanácsnak tájékoztatási, művelődési, nyelvhasználati és oktatási bizottsága van (ez utóbbi szétbontva közoktatási és felsőoktatási szakbizottságra), valamint pénzügyi és gazdasági, továbbá mezőgazdasági bizottsága. Állandó bizottságainak számát a Tanács 2009-es döntésével bővítette, létrehozva a civiltársadalmi és ifjúsági bizottságot.⁵

INTÉZMÉNYRENDSZER

A Magyar Nemzeti Tanács két évvel megalakulása után, 2004-ben vette át az alapítói hatásköröket a Magyar Szó napilap és a Hét Nap hetilap esetében az addigi alapítótól Vajdaság Autonóm Tartomány képviselőházától, összhangban egyrészt az új kisebbségvédelmi törvény kínálta lehetőségekkel, másrészt azzal a politikai szándékkal, hogy maga az állam ne gyakoroljon semmilyen felügyeletet a sajtó felett. Ugyanakkor az állam, jelen esetben a Tartományi Képviselőház megtartotta abbéli kötelezettségét, hogy továbbra is anyagilag támogassa a kisebbségi nyelven történő tájékoztatást, így a Magyar Szó és a Hét Nap is, továbbra is részesül normatív állami támogatásban. A Magyar Szó a Szerbia területén megjelenő egyetlen magyar nyelvű napilap, a Hét Nap a két vajdasági terjesztésű magyar hetilap egyike. Az alapítói jogok gyakorlása ezeknek a kiadványoknak az esetében azt jelenti, hogy a Magyar Nemzeti Tanács nevezi ki azok vezető és irányító szerveit (igazgatóját, főszerkesztőjét, igazgatói bizottságait), fogadja el annak éves

⁵ A Magyar Nemzeti Tanács teljes szerkezeti felépítését lásd: www.mnt.org.rs

jelentéseit, fejlesztési programjait, zárszámadását, dönthet átszervezési, beruházási kérdésekben. A későbbi évek folyamán a Tanács szintén megszerezte az alapítói jogköröket az iskoláskor előtti korosztály számára kiadott Mézeskalács havi kiadvány, az általános iskolás korosztálynak szóló Jó Pajtás hetilap és a középiskolások számára készített Képes Ifjúság hetilap felett, így elmondható, hogy az anyanyelven történő tájékoztatás ügye az óvodától a nyugdíjas korosztályig a Magyar Nemzeti Tanács hatásköre alá került. Hasonló módon vette át az alapítói jogok gyakorlását a Tanács a Forum Könyvkiadó Intézet esetében, amely 1957 óta adja ki a vajdasági magyar írók, költők, szépirodalomkritikusok alkotásait, de más, tudományos, vagy szociográfiai jellegű kiadványait is.

A Magyar Nemzeti Tanácsnak a felsoroltakon kívül még két saját alapítású intézménye is van, ezek a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a Szekeres László Alapítvány. Az Intézet általános feladatai a délvidéki magyar könyv-, kép- és levéltári gyűjtemény, ún. dokumentációs központ kialakítása (Bibliotheca Hungarica); országos információs adatbank működtetése, szakmai információk gyűjtése, közérdekű felhasználásának elősegítése; magyar közművelődési információs hálózat működtetése; a kulturális értékek társadalmi hatásának, a művelődési intézmények változásának vizsgálata, a művelődő közösségek tevékenységének elemzése, ezek fejlődését szolgáló kísérletek végzése; közművelődési szakemberek képzése és továbbképzése; kulturális közösségfejlesztő, településfejlesztő tevékenységek elősegítése; a Délvidéki művelődési portál (www.vmmi.org) gondozása; a feladatkörébe tartozó területeken anyaországi és nemzetközi kapcsolatok ápolása. A Szekeres László Alapítvány az MNT által alapított és működtetett intézmények feladataihoz szükséges források összegyűjtését végzi, illetve a magyar közösségek önazonosságának és kultúrájának megőrzését támogatja kisebb összegű pályázatokkal, programokkal.

Az Alapítvány külön programot indított a vajdasági magyar kis- és középvállalkozások megsegítésére, ilyen például a Kisvállalkozókat Támogató Kölcsön Program.

A TANÁCS DÖNTÉSEI

A Magyar Nemzeti Tanács négy éves, 2006-ig tartó megbízási időszakának fontosabb döntései közé tartozik:

- javaslat kidolgozása a vajdasági helység- és földrajzi nevek hivatalos magyar elnevezéséről,⁶
- a vajdasági magyarság nemzeti jelképének (zászlójának), továbbá nemzeti ünnepeinek és jelképeinek meghatározása,
- a magyar nyelv hivatalos használatának bevezetésére vonatkozó kezdeményezés több olyan vajdasági községben, amelyekben szórványban él a magyarság,⁷
- a magyar nyelv és irodalom tantárgyait kidolgozó szakértők megbízására vonatkozó kezdeményezés a magyar nyelvű tehetséggondozó gimnáziumok esetében.

A felsoroltakon túl a Magyar Nemzeti Tanács közbenjárásának köszönhető, hogy az illetékes minisztérium több ízben, több tantárgyban is jóváhagyta magyarországi kiadású tankönyvek használatát a vajdasági magyar diákok számára, egyik újabb támogatási programja keretein belül pedig megtéríti a diplomahonosítás költségeit azoknak a vajdasági magyar fiataloknak az esetében, akik külföldön szereztek egyetemi oklevelet, ezzel is segítve a szülőföldre való visszatérést, illetve ottmaradást.

AZ ÁTMENETI IDŐSZAK

A Magyar Nemzeti Tanács négy éves mandátuma tehát 2006-ban járt le, ez alatt az időszak alatt azonban ismét jelentős politikai változások történtek az országban. Ezek közül a változások közül az MNT szempontjából a legjelentősebb az, hogy megszűnt maga az ország, amelynek jogrendjére épült a nemzeti tanácsok léte. Miután Montenegró lakossága a 2006-ban megtartott népszavazáson az államszövetségből való kiválás mellett döntött, még ugyanebben az évben létrejött Szerbia, mint önálló állam. Az új ország nem vette át automatikusan a 2002-es szövetségi kisebbségvédelmi törvényt, saját, erre vonatkozó törvénnyel viszont nem rendelkezett, sőt, még kisebbségvédelmi minisztériummal sem. Az így kialakult jogi vákuumban a nemzeti tanácsok legitimitása egyetlen dokumentumon alapult, az illetékes államtitkár írásos rendeletén, mely felhatalmazta munkája végzésével a nemzeti tanácsokat, amíg a törvény másként nem

⁶ A teljes lista megtalálható a Magyar Nemzeti Tanács honlapján (www.mnt.org.rs)

⁷ Az MNT 3/2003. számú záróhatározatában indítványozta, hogy A nemzeti kisebbségek nyelvének hivatalos használatáról szóló tartományi határozat 8. szakasza (3) bekezdésével összhangban az alábbi településeken kerüljön bevezetésre a magyar nyelv hivatalos használata: Kupusina (Bácskertes), Svilojevo (Szilágyi), Dobrodol (Dobradó), Šatrinca (Sattrinca), Ivanovo (Sándoregyháza), Boka (Bóka), Busenje (Káptalanfalva), Konak (Kanak), Neuzina (Nagynezsény), Šurjan (Surján).

rendelkezik. Ez az átmeneti időszak majdnem három évig tartott, mely időszak alatt sokan megkérdőjelezték az MNT legitimitását. Ugyanakkor a Magyar Nemzeti Tanács ez alatt az időszak alatt is szabályszerűen végezte tevékenységét, megtartotta üléseit, elfogadta saját költségvetését és zárszámadását és működtette intézményeit.

A 2009-ES SZERBIAI TÖRVÉNY

A szerbiai parlament végül a 2009 augusztus 31-én meghozott törvénnyel rendezte ezt a kérdést,⁸ amely szabályozza az ország területén élő kisebbségek nemzeti tanácsainak helyzetét és hatásköreit. A törvény több szempontból is előrelépést jelent a 2002-es szövetségi törvényhez viszonyítva. A változások közül a talán legjelentősebb a nemzeti tanácsok megválasztásának módjára vonatkozik.

A 2002-es törvény csak közvetett, elektori úton történő választást tett lehetővé. A Szerbiában élő, egyes népcsoportokhoz tartozó választópolgárok tehát nem szavazhattak közvetlenül a nemzeti tanácsok megválasztása során valamelyik listára, vagy egyéni jelöltre, hanem csakis megbízottjaik, elektoraik által. Elektor az lehetett, aki összegyűjtött 100 aláírást, vagy akit egy, az adott nemzet kulturális tevékenységéhez köthető civil szervezet erre felhatalmazott, illetve, aki képviselő volt köztársasági, tartományi, vagy önkormányzati szinten. Minden elektor egy szavazattal rendelkezett, és listákra szavazhattak.

Az akkori törvényhozó az egyes kisebbségek választói névjegyzékének hiányával magyarázta ezt a megoldást, ugyanakkor például a Magyar Nemzeti Tanácsot négyből nyolc évnire nyúlt mandátuma során a legtöbb politikai támadás (a vajdasági magyar politikai közéleten belül, tehát nem a szerb pártok részéről) azért érte, mert a megfogalmazott kritikák szerint megválasztása nem demokratikus úton történt, ezért léte „legális, de nem legitim”.

Az új törvény meghozatala előtt a legtöbb jogtechnikai gondot épp ez, az egyes népcsoportok választói névjegyzékének létrehozása jelentette. A szerb kormány és intézményrendszere saját állítása szerint nem rendelkezett ilyen jegyzékekkel, a legutóbbi népszámlálás 8 évvel ezelőtt történt, és adatait már nyilván felülírta az idő, a többnemzetiségű környezetben pedig egyébként is kényes kérdés lehet annak megválaszolása, hogy ki számít például magyarnak, és kinek van joga ezt megállapítani róla – például vegyes házasságból származó utódok esetében. A kérdés nyilván csak egyféleképpen válaszolható meg, magyar az, aki magyarnak vallja magát, és ebből a gondolatból kiindulva a törvény végül alternatív megoldást kínál az egyes nemzeti kisebbségek számára: lehetővé teszi, de nem teszi kötelezővé az egyes népcsoportok számára, hogy létrehozzák saját választói névjegyzéküket. Így lehetővé vált, hogy mindegyik népcsoport saját maga döntse el: továbbra is elektori úton akarja megválasztani saját nemzeti tanácsát, vagy a választói névjegyzék, majd az ezzel járó többes jelölésű rendszer mellett dönt.

A MAGYAR VÁLASZTÓI NÉVJEGYZÉK

A választói névjegyzékre való feliratkozás önkéntes alapon, általános közigazgatási eljárásban, négy hónapig, 2009. november 11-e és 2010. március 11-e között zajlott, ezt követően pedig az illetékes emberi jogi és kisebbségügyi miniszter ismertette az eredményt. Eszerint az albán, askáli, bosnyák, bolgár, bunyevác, vlach, görög, egyiptomi, magyar, német, roma, román, ruszin, szlovák, ukrán és cseh nemzeti kisebbségek közvetlenül választhatják meg nemzeti tanácsukat, míg a makedón, szlovén és a horvát nemzeti kisebbségek közvetetten, azaz elektorok útján. Az egyes választói névjegyzékek érvényességi küszöbét a törvény pontosan meghatározta, eszerint *“a nemzeti tanácsot közvetlenül választják, ha a választás kiírásának napjáig a nemzeti kisebbség választói külön névjegyzékébe a nemzeti kisebbséghez tartozók legutóbbi népszámlálás szerinti 20%-kal csökkentett összlétszámának több mint az 50%-át felvették”*. A vajdasági magyarság esetében ez a következőt jelenti: a legutóbbi, 2002-es népszámlálás során egész Szerbia területén 293299 magyart írtak össze. Ennek az 50%-a 146650, a további 20%-kal csökkentett létszám pedig 117320. A Vajdasági Magyar Szövetség által szervezett feliratkozási kampány sikeresnek bizonyult, mert ez a feltétel már jóval a törvény által megszabott határidő előtt teljesült, így a magyarok is közvetlen módon választják meg az új Magyar Nemzeti Tanácsot.

A nemzeti tanácsok megválasztása a kiírás értelmében 2010. június 6-án lesz megtartva, egész Szerbia területén, egyidejűleg valamennyi nemzeti tanács esetében, a szervezéssel és lebonyolítással kapcsolatos valamennyi teendőt a minisztérium és a választási szervek látják el. A választásra jogosult polgárok közvetlen választás esetén listákra szavazhatnak, jelenleg (2010 májusában) már a választási kampány

⁸ Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina (Službeni Glasnik Republike Srbije Br. 72/2009) (Törvény a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól. Megjelent: Szerb Köztársaság Hivatalos Lapja 72/2009)

zajlik.⁹ A törvény a választási listákról is külön rendelkezik, eszerint: „listaállító jelölő lehet a meghatározott nemzeti kisebbség választói különnevjegyzékébe felvett szavazópolgárok csoportja, illetve szervezete, polgárok csoportja, valamint a nemzeti kisebbség politikai szervezete”, és “a választási listát a meghatározott nemzeti kisebbség választói különnevjegyzékébe felvett szavazópolgárok legalább 1%-ának, de 50 főnél nem kevesebbnek, saját aláírásával támogatnia kell”.

A törvény meghatározza azt is, hogy “nemzeti kisebbségi szervezetnek, egyesületnek vagy politikai szervezetnek az a szervezet, polgárok csoportja vagy politikai szervezet tekintendő, amely elnevezésében tartalmazza a kisebbség megjelölését, vagy alapszabálya értelmében olyan szervezet, egyesület vagy politikai szervezet, amely nemzeti kisebbséghez tartozókat tömörít, vagy érdekükben cselekszik”.

A NEMZETI TANÁCSOK HATÁSKÖREI

A megválasztás módján túl nyilván a hatáskörök kérdése az, amely tartalommal tud megtölteni egy ilyen jellegű törvényt. Milyen jogosítványai, felhatalmazásai vannak a nemzeti tanácsoknak Szerbiában az új törvény szerint? A választ érdemes, ha nem is tételesen és szó szerint, de legalább kivonatosan ismertetni magából a törvényből, hisz ez egyben arra a kérdésre is válasz, meddig jutott el a magyar autonómia ügye Szerbiában az elmúlt 20 év alatt.

A nemzeti tanácsok általános hatáskörei közé tartozik egyebek között:

- véglegesíti a nemzeti szimbólumokra, a nemzeti tanács jelképeire és ünnepeire vonatkozó javaslatokat,
- intézményeket, egyesületeket, alapítványokat, gazdasági társaságokat alapít a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén, valamint a nemzeti kisebbség identitásának megőrzése szempontjából jelentős egyéb területeken,
- ugyanezekben a területeken törvények és más jogszabályok meghozatalát kezdeményezi és figyelemmel kíséri alkalmazásukat,
- részt vesz az előírások előkészítésében, és javasolja a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén a nemzeti kisebbségeknek az Alkotmányban szavatolt jogait szabályozó
- előírások módosítását és kiegészítését,
- eljárást indít az Alkotmánybíróság, a polgári jogvédő, a tartományi és a helyi ombudsman, valamint más hatáskörrel rendelkező szervek előtt, amikor megítélése szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak az Alkotmányban és törvényben szavatolt jogainak és szabadságjogainak megsértésére került sor.

A perszonális autonómiát meghatározó négy kulcsterületen a nemzeti tanácsok hatáskörei a következők:

Hatáskörök az oktatás területén

- a nemzeti tanács alapítói joggal rendelkezik, azaz “a törvénnyel összhangban, nevelési, oktatási, diák- és egyetemistajóléti intézményeket alapíthat, alapítói jogokat és köteleességeket gyakorolhat”,
- az állam különböző szintjei (köztársaság, tartomány, önkormányzat) által alapított oktatási intézményekben, melyekben az oktatás a nemzeti kisebbség nyelvén is folyik, véleményezheti az irányító testületek (igazgató, igazgatói bizottság, iskolaszék) személyére és összetételére vonatkozó javaslatokat, illetve maga is javasolhat jelölteket,
- a Nemzeti Oktatási Tanácsnak javasolja az iskoláskor előtti program általános alapjait, az általános és a középfokú oktatás és nevelés tanterveit és programjait, valamint a nevelési program alapjait azokra a tartalmakra vonatkozóan, melyek a nemzeti kisebbség sajátosságait fejezik ki, különösen a történelem, zene és képzőművészet területén,
- a Nemzeti Oktatási Tanácsnak javasolja a nemzeti kisebbség nyelvének általános és középfokú oktatási és nevelési programját, valamint a nemzeti kisebbség nyelvének, illetve beszédjének és a nemzeti kultúra elemeinek oktatási és nevelési programját,
- a Nemzeti Oktatási Tanácsnak véleményezi a szerbnek, mint nem anyanyelvnek oktatási programját,
- javasolhatja az oktatással megbízott miniszternek a nemzeti kisebbség nyelvén kiadott hazai vagy behozatali tankönyvek oktatási-nevelési folyamatban való használatát,
- véleményt nyilvánít a köztársaság, az autonóm tartomány és a helyi önkormányzat költségvetési eszközeinek nyilvános pályázat útján az oktatás területén működő intézményeknek és egyesületeknek történő odaítéléséről,

⁹ A Központi Választási Bizottság eddig két magyar listát fogadott el, ezek a VMSZ által támogatott Magyar Összefogás lista és a Demokrata Párthoz köthető Humentis civil szervezet Vajdasági magyarként Európába nevű lista, de több más párt, szervezet is jelezte már, hogy szintén listát kíván állítani.

- saját forrásaiból ösztöndíjakat határoz meg, saját aktusaival szabályozza az ösztöndíjak odaítélésének mércéit és eljárását, valamint lebonyolítja az odaítélési eljárást,
- megválasztja saját képviselőjét a Nemzeti Oktatási Tanácsban, aki döntéshozatali jog nélkül részt vesz annak munkájában,
- megválasztja saját képviselőjét a Nemzeti Felsőoktatási Tanácsban, aki a tanács teljes jogú tagja.

Hatáskörök a kultúra területén

- a nemzeti tanács kulturális intézményeket alapíthat, alapítói jogokat és köteleességeket gyakorolhat,
- a köztársaság, az autonóm tartomány vagy a helyi önkormányzat által alapított kulturális intézményekben, melyekről a nemzeti tanács megállapítja, hogy a nemzeti kisebbség identitása megőrzése szempontjából kiemelt jelentőségűek, a nemzeti tanács: kinevezi az intézmény igazgatóbizottságának egy tagját; véleményezi az intézmény igazgatóbizottságának tagjai személyére tett javaslatot; véleményt nyilvánít az intézet igazgatójának megválasztása során
- meghatározza az adott nemzeti kisebbség sajátosságainak és nemzeti identitásának megőrzése szempontjából kiemelt jelentőségű kulturális intézményeket és rendezvényeket,
- meghatározza a nemzeti kisebbség kultúrájának fejlesztési stratégiáját,
- meghatározza a nemzeti kisebbség szempontjából kiemelt jelentőségű ingó és ingatlan kulturális javakat,
- a hatáskörében illetékes szerv vagy intézmény előtt eljárást indít annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbség szempontjából kiemelt jelentőségű ingó és ingatlan kulturális javakat törvényben védetté nyilvánítsák,
- legalább egy jelöltet javasol a Nemzeti Művelődési Tanács tagjainak közös megválasztási listájára,
- meghatározza saját képviselőjét a Nemzeti Művelődési Tanácsban, aki határozathozatali jog nélkül részt vesz annak munkájában, amikor a nemzeti kisebbség kultúrája szempontjából jelentős kérdéseket vitatnak meg.

Hatáskörök a tájékoztatás területén

- a nemzeti tanács, a törvénnyel összhangban, önállóan vagy más jogi személlyel egyetemben lapkiadó, rádió-televíziós, nyomdai valamint vételezett médiát reprodukáló tevékenységet folytató intézményeket és gazdasági társaságokat alapíthat, és alapítói jogokat és köteleességeket gyakorolhat,
- véleményt nyilvánít a Szerbiai Műsorszórási Intézmény igazgatóbizottsági és műsortanácsi tagjainak és vezérigazgatójának kinevezése során, ha ez az intézmény a nemzeti kisebbség nyelvén sugároz műsort,
- véleményt nyilvánít a Vajdasági Műsorszórási Intézmény igazgatóbizottsági és műsortanácsi tagjainak és vezérigazgatójának kinevezése során, ha ez az intézmény a nemzeti kisebbség nyelvén sugároz műsort,
- meghatározza a közszolgálati intézményben a kisebbségi nyelvű műsorok felelős szerkesztőjének a megválasztására vonatkozó mércéket,
- a műsorszórási intézmény igazgatóbizottságánál a pályázó és a pályázati feltételeknek eleget tevő jelöltek közül jelöltet állít a nemzeti kisebbségi nyelvű műsorok felelős szerkesztőjének személyére,
- meghatározza saját képviselőjét a Köztársasági Műsorszórási Intézmény Tanácsában, aki határozathozatali jog nélkül részt vesz annak munkájában, amikor nemzeti kisebbségi nyelvű tájékoztatással kapcsolatos kérdéseket vitatnak meg.

Hatáskörök a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén

- meghatározza a helyi önkormányzatok, települések és egyéb földrajzi nevek nemzeti kisebbségi nyelvű hagyományos elnevezéseit, ha a helyi önkormányzat vagy a település területén a nemzeti kisebbségi nyelv hivatalos használatban van,
- a hatáskörében illetékes szervnek javasolja a helyi önkormányzat, a települések és egyéb földrajzi nevek nemzeti kisebbségi nyelven való kitűzését,
- javasolja a nemzeti kisebbségi nyelv és írás hivatalossá tételét a helyi önkormányzat területén,
- javasolja azok az utcák, terek, városnegyedek, tanyacsoportok, egyéb településrészek és intézmények elnevezésének megváltoztatását, melyekről megállapítást nyert, hogy a nemzeti kisebbség szempontjából kiemelt jelentőségűek,
- véleményt nyilvánít az utcák, terek, városnegyedek, tanyacsoportok, egyéb településrészek és intézmények elnevezésének meghatározása során, ha a helyi önkormányzat vagy település területén a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van.

Az új törvény fontos része még az alapítói jogok átruházásáról szóló szakasz, amely gyakorlatilag kimondja, hogy a nemzeti tanácsok mindazoknak az intézményeknek átvehetik az alapítói jogait, amelyeket saját nemzeti identitásuk megőrzése szempontjából fontosnak tartanak: “A nemzeti tanács kezdeményezésére, a Szerb Köztársaság, az autonóm tartomány vagy a helyi önkormányzat egészében vagy részben az alábbi intézmények alapítói jogait ruházza át: kizárólag nemzeti kisebbségi nyelvű oktatási-nevelési intézmények; kulturális intézmények, melyek alapvető tevékenységét a nemzeti kisebbség kultúrájának a megőrzése és fejlesztése képezi; kizárólag a nemzeti kisebbség nyelvén tájékoztató tömegtájékoztatási intézmények”¹⁰.

ZÁRSZÓ

Mozgalmas, fordulatokban gazdag utat járt be a vajdasági magyar autonómia ügye az elmúlt két évtized során. Ez az út nem volt mentes a belső vitáktól és feszültségektől, külső támadásoktól és bizalmatlanságtól, voltak mélypontjai és hosszas stagnálási időszakai, mindennek ellenére fejlődési vonala egyértelmű és nyomon követhető. Egy papírra vetett, háborús körülmények között, rendőrkordon által körülzárt helyszínen elfogadott célkitűzés 18 év alatt eljutott odáig, hogy ma már a vajdasági magyarságnak saját nemzeti tanácsa van, amely saját alapítású intézményrendszert működtet, meglévő állami intézményeket vehet át saját hatáskörébe, véleményezhet, javasolhat, kezdeményezhet és indítványozhat szinte minden, kulturális identitását érintő kérdésben és döntéshozatali folyamatban az állam felé, saját székházzal, nemzeti szimbólumokkal és ünnepnapokkal, saját költségvetéssel rendelkezik.

A napokon belül, 2010. június 6-án lezajló választások egy korszak lezárását és egy új korszak kezdetét jelentik: a Vajdaságban élő magyarok saját választói névjegyzékkel rendelkeznek, így saját maguk választhatják meg saját parlamentjüket, a szabad választás, az egyenlő választójog, a választások időszakossága, a titkos szavazás és a többes jelölés elvei alapján. Mindez persze még nem jelent egy ideális, végső állapotot, mert például a nem pontosan meghatározott és szabályozott finanszírozási kérdések miatt az intézményrendszer működtetése és újabb intézmények alapítói jogainak átvétele éppúgy jelent veszélyt is, mint kihívást. Ennek ellenére érdekes tanulságokkal szolgálhatna egy regionális szintű (Kárpát-medencei, vagy délkelet-európai) összehasonlító elemzés elvégzése, mert a kisebbségi kérdés rendezésének szerbiai modellje egyes elemeiben minden bizonnyal példaként szolgálhatna a régió más országai számára is.

A kézirat lezárva: 2010. május 31.

*

www.southeast-europe.org
dke@southeast-europe.org

© DKE 2010/2

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. A tanulmányt a következőképpen idézze: *Kókai Péter: A Szerbia területén élő magyar nemzeti közösség autonómiatörekvéseiről. Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 1. No. 2. (2010 nyár) 1-9. o.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*

---

¹⁰ A törvény teljes, magyar nyelvű szövege letölthető a VMSZ honlapjáról: www.vmsz.org.rs